

Ἡ ἐποχὴ τῶν Κριτῶν καὶ ἡ ἐγκαθίδρυση τοῦ θεσμοῦ τῆς Βασιλείας^α

ΧΡΗΣΤΟΥ Γ. ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΗ*

Εἰσαγωγή

Ἡ περίοδος πὸν μεσολαβεῖ ἀπὸ τὴν ἐγκατάσταση τῶν Ἰσραηλιτῶν στὴ γῆ τῆς Χαναάν μέχρι καὶ τὴν ἐγκαθίδρυση τῆς Βασιλείας εἶναι γνωστὴ ὡς Ἐποχὴ τῶν Κριτῶν. Πρόκειται γιὰ μίαν περίοδο, στὸ μεταίχμιο μεταξὺ τῆς Ὑστερῆς Ἐποχῆς τοῦ Χαλκοῦ καὶ τῆς Πρώιμης ἐποχῆς τοῦ Σιδήρου, κατὰ τὴν ὁποία ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἔρχεται ἀντιμέτωπος μὲ μίαν νέα κοινωνικοπολιτικὴ πραγματικότητα. Στὸ ἐπίκεντρο τοῦ ἐνδιαφέροντος τίθενται οἱ μαρτυρίες ἀπὸ τὰ βιβλία τῶν Κριτῶν καὶ Α΄ Βασ. καὶ ἡ ιστορικοκριτικὴ ἀνάλυσή τους. Ἀκολουθεῖ ἡ κοινωνιολογικὴ προσέγγιση τῶν δομῶν τῆς κοινωνικῆς ὀργανώσεως τοῦ βίου τῶν δώδεκα φυλῶν τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τέλος παρατίθενται οἱ λόγοι πὸν ὀδήγησαν στὴν ἐγκαθίδρυση τοῦ θεσμοῦ τῆς Βασιλείας.

Ἡ βιβλικὴ μαρτυρία

Σύμφωνα μὲ τὸ βιβλικὸ κείμενο, κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν Κριτῶν «οὐκ ἦν βασιλεὺς ἐν Ἰσραὴλ»¹. Οἱ Ἰσραηλιτῆς, πὸν ἔχουν ἐγκατασταθεῖ στὶς ἡμορεινὲς ἢ ὄρεινὲς περιοχάς, ἀκολουθοῦν μίαν αὐτόνομη πορεία, χωρὶς κεντρικὴ πολιτικὴ

* Ὁ Χρήστος Καραγιάννης εἶναι Λέκτορας τοῦ Τμήματος Θεολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν.

α. (Εἰσήγηση στὸ ΙΕ΄ Θεολογικὸ Συνέδριο Μεταπτυχιακῶν Φοιτητῶν τοῦ Μεταπτυχιακοῦ Φοιτητικοῦ Θεολογικοῦ Συνδέσμου τοῦ Τμήματος Θεολογίας τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, πού διοργανώθηκε στὴν Πάρο (3-5 Ἰουλίου 2009) μὲ τίτλο *Mare Nostrum, Μεσόγειος καὶ Χριστιανισμὸς διὰ μέσου τῶν αἰώνων*.

1. Κριτ. 17,6.

διοίκηση ή έξουσία, ζώντας παράλληλα με τους γηγενείς Χαναναίους, οι οποίοι διατηρούν υπό την κατοχή τους τὰ πεδινά². Πρόκειται ουσιαστικά για μία αποκεντρωμένη μορφή εγκαταστάσεως, ή οποία ορίζεται από μία χαλαρή, υποτυπώδη ένωση τῶν φυλῶν.

Ἡ κοινωνική ὀργάνωση τοῦ νεοεγκατεστηθέντα λαοῦ τοῦ Ἰσραὴλ ἔχει ὡς πυρῆνα τῆς τὴν οἰκογένεια, τῆς ὁποίας ἠγεῖται ὁ γεροντότερος ἢ ὁ πῶς ἰσχυρὸς ἄνδρας³. Σὲ εὐρύτερο πλαίσιο ἡ ὀργάνωση αὐτὴ ἀγγίζει τὰ ὅρια τῆς πατριᾶς, τοῦ συνόλου τῶν προσώπων πού ἀνάγουν τὴν καταγωγή τους στὸν κοινὸ πρόγονο⁴. Ἡ ἔνωση τῶν πατριῶν συνιστᾶ τὴ φυλὴ, ἡ ὁποία ἀποπειρᾶται νὰ καθορίσει ἐνιαία πολιτικὴ στάση. Ἡ σύνδεση μίας πατριᾶς μὲ μία φυλὴ ἔχει χαλαρὸ χαρακτήρα, ἀφοῦ ὑπάρχει ἡ δυνατότητα τῆς ἀνὰ πάσα στιγμή ἀποχωρίσεως ἀπὸ αὐτὴ καὶ συμπεριλήψεως σὲ μία ἄλλη⁵. Ἡ παρουσία τῶν ὁποίων σταθερῶν πολιτικῶν θεσμῶν ρυθμίζει κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τὶς σχέσεις τῶν μελῶν μίας φυλῆς ἢ μίας μικρῆς γεωγραφικῆς περιοχῆς καὶ ὄχι ὀλόκληρου τοῦ λαοῦ⁶. Οἱ φυλὲς φέρουν τὰ ὀνόματα μίας γεωγραφικῆς περιοχῆς ὑποδηλώνοντας ταυτόχρονα τὴν περιορισμένη ἐδαφικὰ πολιτικὴ ἔνωση, ἡ ὁποία κατακερματίζεται καὶ προσλαμβάνει χαλαρὴ δομὴ⁷.

Τὸ βιβλικὸ κείμενο ἀναδεικνύει μίαν ὑποτυπώδη πολιτικὴ ἔνωση τοπικοῦ χαρακτήρα, ὅπου κυριαρχοῦν δύο σώματα στὴ λήψη τῶν ἀποφάσεων, οἱ πρεσβύτεροι, δηλαδὴ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν οἰκογενειῶν ἢ τῶν πατριῶν μίας συγκεκριμένης γεωγραφικῆς περιοχῆς⁸ ἢ μίας φυλῆς⁹ καὶ οἱ ἄνδρες τῶν πόλεων¹⁰. Οἱ πρεσβύτεροι εἶναι ἐπιφορτισμένοι μὲ τὴν ἐπίλυση τῶν ὁποίων προβλημάτων μεταξὺ τῶν πατριῶν¹¹, ἐνῶ οἱ ἄνδρες μὲ στρατιωτικὰ ζητήματα, ὅπως τὸν διορισμὸ ἐνός

2. Κριτ. 1,19-20.

3. STAGER L. E., «*The Archaeology of the Family in Early Israel*», BASOR 260 (1985) 1-35.

4. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Δ. Β., *Νέον Ὁρθογραφικὸν Ἑρμηνευτικὸν Λεξικόν*, Ἀθήνα: Πιοβάνης 1969, σέλ. 1076

5. Α' Βασ. 9,4. Παρὰλ. 7,37. LINDARS B., «*The Israelite Tribes in Judges*», VT 30 (1980) 95-112.

6. LISSOVSKY N. & NAAMAN N., «*A New Outlook at the Boundary System of the Twelve Tribes*», UF 35 (2003) 291-332.

7. NEU R., «*"Israel" vor der Entstehung des Königtums*», BZ 30 (1986) 204-221.

8. Α' Βασ. 11,3.

9. Κριτ. 11,5.

10. Κριτ. 12,4. Α' Βασ. 11,10.

11. Α' Βασ. 16,4. Κριτ. 11,5 κ.εξ.

διοικητῆ καὶ γενικότερα τῆ διεξαγωγή ἑνὸς πολέμου¹². Ἡ δικαιοδοσία αὐτῶν τῶν ὀργάνων εἶναι περιορισμένη καὶ κινεῖται στὰ πλαίσια μίας ἢ περισσότερων πατριῶν¹³. Σὲ κρίσιμες ὅμως στιγμές, ὅπως ἡ ἀπειλὴ ἀπὸ ξένο λαό, λαμβάνονταν ἀποφάσεις σὲ πολιτικὸ ἐπίπεδο ἀπὸ τοὺς ἄνδρες τῆς φυλῆς καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἐκφραζόταν ἡ ἀλληλεγγύη μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς¹⁴. Μεταξὺ τῶν φυλῶν μάλιστα παρουσιάζονται καὶ διενέξεις¹⁵ ἢ συγκρούσεις¹⁶, οἱ ὁποῖες σχετίζονται μὲ ἀπόπειρες συγκροτήσεως κοινῆς στρατιωτικῆς πολιτικῆς ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν.

Ἡ ἔλλειψη κεντρικῆς πολιτικῆς διοικήσεως εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὴ βραδύτητα ἀντιδράσεως τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραὴλ στὶς ἀπειλὲς ἀπὸ τοὺς γύρω λαοὺς καὶ τὸ ἀνάλογο κόστος μὲ τὴν ἀπώλεια γῆς¹⁷. Οἱ πόλεμοι ποὺ διεξάγει ἐναντίον τοὺς ὁ Ἰσραὴλ εἶναι, ὅπως καὶ ὁ προηγηθεὶς τῆς κατακτήσεως τῆς Γῆς τῆς Ἐπαγγελίας, «πόλεμοι τοῦ Γιαχβέ»¹⁸. Ὁ ἴδιος ὁ Γιαχβέ μὲ τὸ πνεῦμα του¹⁹ ὀρίζει ἓνα χαρισματικὸ πρόσωπο, τὸ ὁποῖο ἔχει τὶς ἱκανότητες νὰ ἡγηθεῖ τοῦ συνασπισμοῦ ὀρισμένων φυλῶν. Πρόκειται γιὰ τοὺς περιφημοὺς Κριτές, οἱ ὁποῖοι καθοδηγοῦν τὸ λαὸ τόσο σὲ κοινωνικὰ καὶ θρησκευτικὰ ζητήματα ὅσο καὶ στὶς ἐκστρατεῖες ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν²⁰. Ἀρωγὸς τοὺς εἶναι πάντα ὁ ἴδιος ὁ Γιαχβέ,

12. Κριτ. 11,11. 19,22. Α' Βασ. 11,10.

13. ALBERTZ R., *Ἱστορία τῆς Θεωσιαίας τοῦ Ἰσραὴλ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης*, (μτφρ.) Πολυξένη Ἀντωνοπούλου, Ἀθήνα: Ἄρτος Ζωῆς 2006, σσ. 149-153.

14. Κριτ. 8,1 κ.ἐξ. 15,10 κ.ἐξ.

15. Κριτ. 8,1-3.

16. Κριτ. 12,1-7.

17. Οἱ Ἀμμωνῖτες καὶ οἱ Μωαβῖτες ἀποπειρῶνται νὰ κυριεύσουν τὰ ἐδάφη τῆς φυλῆς τοῦ Βενιαμίν (Κριτ. 3,12) Οἱ Μαδιανῖτες πραγματοποιοῦν ἐπιδρομὲς καὶ προκαλοῦν λεηλασίες Κριτ. 6,2-5. EISSFELDT O., "Protectorat der Midianiter über ihre Nachbarn im letzten viertel den Jahrtausends v. Chr." *JBL* 87 (1967) 383-393. KNAUF E. A., "Midianites and Ishmaelites", *MIDIAN MOAB and EDOM, The History and Archaeology of Late Bronze and Early Iron Age Jordan and North West Arabia*, J. F. Sawyer καὶ D.J.A. Clines, *JSTSup* 24 (Sheffield: JSOT Press 1983), σσ. 135-146. Οἱ συνασπισμένοι κάτοικοι τῶν κυρίαρχων Χανααντικῶν πόλεων - κρατῶν ἀποκλείουν τὶς φυλὲς τῆς Γαλιλαίας (Κριτ. 5,6-8).

18. Α' Σαμ. 18,17. 25,28. Ἀριθ. 21,14.

19. Κριτ. 3,10. 6,34. 11,29. Α' Βασ. 11,6.

20. Ὁθνυῖλ (Κριτ. 3,7-11), Ἐοὐδ (Κριτ. 3,12-30), Σαμῶν (Κριτ. 3,31), Δεβόρα καὶ Βαρόκ (Κριτ. 4-5), Γεδεών (Κριτ. 6-8), Ἀβιμέλεχ (Κριτ. 9), Τολά (Κριτ. 10,1-2), Ἰαῖρ (Κριτ. 10,3-5), Ἰεφθάε (Κριτ. 10,6-12,7), Ἰβσάν (12,8-10), Αἰλὼν (Κριτ. 12,11-12), Ἀβδὼν (Κριτ. 12,13-15), Σαμσών (Κριτ.13-16). H. N. Rosel, Die "Richter Israels": Ruckblick und neuer Ansatz, *BZ* 25 (1981), 180-203.

ὁ ὅποιος πολεμᾷ στὸ πλευρὸ τους καὶ διασφαλίζει τὴν ἐλευθερία τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραήλ²¹.

Παρὰ ταῦτα, οἱ δώδεκα φυλὲς τοῦ Ἰσραήλ, δὲν ἐμφανίζονται ποτὲ ἐμφανῆ δείγματα ἀλληλεγγύης ἔναντι τῶν ἐχθρῶν, τὰ ὅποια θὰ μπορούσαν νὰ δώσουν τὴν εἰκόνα μίας ἔστω ὑποτυπώδους φυλετικῆς ἐνώσεως. Ἀκόμα καὶ τὸ ἐπικὸ ἄσμα τῆς Δεβώρας²², τὸ ὁποῖο ἐπαινεῖ τις φυλὲς ποὺ ἔλαβαν μέρος στὴ μάχη τῆς Μεγγιδῶ ἔναντι τῶν Χανααίων βασιλέων, σιγματίζει τὴν ἀπουσία ἐκείνων ποὺ ἔμειναν ἄπραγες καὶ ἀμέτοχες²³. Οἱ ὅποιες ἀπόπειρες γιὰ τὴν ἀνάδειξη ἐνὸς προσώπου, τὸ ὁποῖο θὰ μπορούσε νὰ ἀποτελέσει τὸν συνδυατικὸ κρικο μεταξὺ τῶν φυλῶν εἶναι ἄκαρπες. Ὁ λαὸς προτείνει στὸν Κριτὴ Γεδεὼν νὰ γίνῃ βασιλιάς καὶ ἐκεῖνος ἀρνεῖται²⁴. Ὁ θεωρούμενος υἱὸς τοῦ Ἀβιμέλεχ πραγματοποιεῖ τὴν πρώτη ἀπόπειρα νὰ ὀριστεῖ βασιλιάς στὴν πόλη τῆς μητέρας του φονεύοντας τοὺς συγγενεῖς του καὶ παραμένοντας στὸν τοπικὸ θρόνο γιὰ τρία ἔτη²⁵. Ὁ Σαμψὼν προσπαθεῖ νὰ ἀντιμετωπίσει τοὺς ἐπεδράμοντες Φιλισταίους²⁶. Στὴ χώρα σταδιακὰ ἐπικρατεῖ χάος²⁷, ἀπὸ τὸ ὁποῖο μάταια προσπαθεῖ νὰ βγάλῃ τις φυλὲς ὁ ἱερέας Ἡλὶ²⁸. Ἡ εἰκόνα ποὺ δίδεται γιὰ τὸν Ἰσραήλ στὸ βιβλίον τῶν Κριτῶν εἶναι ἡ περιγραφὴ μίας φθίνουσας πορείας, καθὼς ὁ λαὸς ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴ Μωσαϊκὴ θρησκεία καὶ ἀσπάζεται ἄλλες θεότητες, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἔρχεται ἡ τιμωρία τοῦ Γιαχβὲ μέσῳ τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν.

Τὰ δώδεκα πρῶτα κεφάλαια τοῦ βιβλίου Α΄ Βασιλειῶν περιγράφουν τὴν ἐποχὴ πρὶν τὴν ὀργάνωση τοῦ πρώιμου βασιλείου τοῦ Ἰσραήλ. Ὁ Ἡλὶ καὶ ὁ Σαμουὴλ εἶναι τὰ δύο τελευταῖα πρόσωπα τῆς περιόδου αὐτῆς. Ὁ Ἡλὶ διαδραματίζει διπλὸ ρόλο, καθὼς εἶναι ὁ ἱερέας τοῦ ἱεροῦ τῆς Σηλῶ καὶ ταυτόχρονα ἐκεῖνος ποὺ ἠγεῖται τοῦ Ἰσραήλ στὴν ἀναμέτρηση μὲ τοὺς Φιλισταίους. Καὶ στὰ δύο ὁμως ἀποτυγχάνει²⁹. Ὁ διάδοχός του Σαμουὴλ δὲν εἶναι ἀπλᾶ ἕνας ἀψεγά-

21. Κριτ. 5,20. Ψαλμ. 68,8-11.

22. Κριτ. 5.

23. STAGER L.E., «The Song of Deborah: Why Some Tribes Answered the Call and Others Did Not», *Biblical Archaeology Review* 15 (1989) 51-64.

24. Κριτ. 8,22-23.

25. Κριτ. 9,5.

26. Κριτ. 13-16.

27. Κριτ. 17-21.

28. Α΄ Βασ. 1-3.

29. Α΄ Βασ. 2,27-36.

διαστος ιερέας, προφήτης και κριτής αλλά και αρχηγός των Ἰσραηλιτῶν στή νικηφόρα μάχη ἐνάντια στους Φιλισταίους³⁰. Οἱ διάδοχοί του ὁμως ἐπιδόθηκαν στό ἄνομο κέρδος και ἐξαγοράζονταν, μέ ἀποτέλεσμα ὁ λαός τοῦ Ἰσραήλ νά ζητήσει τόν ὄρισμό βασιλιᾶ³¹.

Τό καθοριστικό λοιπόν πρόσωπο στήν ἐγκαθίδρυση τοῦ θεσμοῦ τῆς Βασιλείας εἶναι ὁ Κριτής Σαμουήλ. Ὁ Σαμουήλ, μετά ἀπό ἐντολή τοῦ Θεοῦ, χρεῖται τόν πρῶτο βασιλιᾶ τοῦ Ἰσραήλ, τόν Σαούλ, κατόπιν αἰτήματος τοῦ λαοῦ³². Ἡ χρήση τοῦ Σαούλ ἀπό τόν Σαμουήλ σηματοδοτεῖ τήν ἀφετηρία τοῦ πρώτου βιβλικοῦ Βασιλείου τοῦ Ἰσραήλ³³. Ὁδηγίες σχετικά μέ τόν τρόπο διακυβερνήσεως τοῦ λαοῦ ἀπό μέρους τοῦ βασιλιᾶ δίδονται ἀπό τὸ Δευτ. 17, 14-20 καί Α΄ Βασ. 8,10-18. Τά δύο αὐτά χωρία προέρχονται ἀπό τή δευτερονομιστική παράδοση.

Ἀπό τὸ βιβλικὸ κείμενο καθίσταται σαφές ὅτι ἡ ἐπιλογή τῆς ἐγκαθιδρύσεως τοῦ θεσμοῦ τῆς Βασιλείας ἀποτελεῖ ἀπόρροια τῆς βαθιᾶς θρησκευτικῆς καταπτώσεως τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραήλ. Ὁ Κριτής Σαμουήλ διακρίνει ὅτι μετά ἀπό ἐκείνον δέν ὑπάρχει κάποιος ἰκανός νά τόν διαδεχθεῖ. Εἶναι πλέον προφανές ὅτι ὁ μόνιμα πλέον ἐγκατεστημένος στή Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας Ἰσραήλ ἔχει περάσει ἀπό τήν ἡμινομαδική κατάσταση στήν ἀστικοποίηση. Αὐτὸ ὁμως ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὸ μιμητισμὸ τῆς θρησκείας τῶν Χαναναίων και τῶν ὁμόρων λαῶν και τήν ἀπόκλιση ἀπὸ τὴ Μωσαϊκὴ θρησκεία.

Ὁ Σαμουήλ διακρίνει ὅτι αὐτὴ ἡ φθίνουσα θρησκευτικὴ πορεία τοῦ Ἰσραήλ συμπίπτει μέ τήν προσωπική του ἀδυναμία νά συνεχίσει τὸ εὐεργετικὸ του ἔργο

30. Α΄ Βασ. 7,11-12. 12,3-4.

31. Α΄ Βασ. 8,1-5. W. Dietrich, *Die frühe Königszeit in Israel: 10 Jahrhundert v. Chr.*, Stuttgart, Berlin, Köln: Kohlhammer 1997. (μτφ.) ΜΟΥΡΤΖΙΟΥ Ι. Χ., *Ἡ Πρώτη Περίοδος τῆς Βασιλείας στὸν Βιβλικὸ Ἰσραήλ - 10ος αἰ. π.Χ.*, Θεσσαλονίκη: Ἐκδόσεις Πουρναρά 2004, σσ. 38-39.

32. Α΄ Βασ. 8,4. Οὐσιαστικά στό βιβλικὸ κείμενο ὑπάρχουν δύο διαφορετικὲς παραδόσεις, οἱ ὁποῖες ἀναφέρονται στήν ἐγκαθίδρυση τοῦ θεσμοῦ τῆς βασιλείας. Ὅπως ἐπισημαίνει ὁ Χαστούπης ἡ μὲν μία διήγησις (9. 10,1-16. 11) ἐπιδοκιμάζει [τὸ θεσμό], ἡ δὲ ἑτέρα (7. 8. 10,17-27. 12), θεωρουμένη ὡς νεωτέρα ἀποδοκιμάζει. ΧΑΣΤΟΥΠΗ Α.Π., *Εἰσαγωγή εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην*, Ἐν Ἀθήναις 1986, σελ. 247. Ἡ πρώτη παράδοση εἶναι χαρακτηρίζεται ὡς ἀντιβασιλική, προερχόμενη ἀπὸ τοὺς προφητικoὺς κύκλους, ἐνῶ ἡ δεύτερη ὡς φιλοβασιλική. ΔΟΪΚΟΥ Δ., Σαμουήλ, Σαούλ, Βασιλεία, *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς*, τόμ. ΙΓ΄, Θεσσαλονίκη 1969, σσ. 495. 507-515. Οἱ δύο παραδόσεις, σύμφωνα μέ τὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ἐντάσσονται στήν προδευτερονομιστικὴ ἢ δευτερονομιστικὴ παράδοση.

λόγω γήρατος και με την απουσία ικανής διάδοχής του. Ο μόνος τρόπος να διατηρηθεί ή όποια ενότητα του λαού, τόσο σε έθνικό όσο και θρησκευτικό επίπεδο, είναι ο όρισμός ενός μονάρχη, ο οποίος θα φέρει όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που θα τον καταστήσουν άποδεκτό από το όσο το δυνατό μεγαλύτερο τμήμα του λαού. Αυτός είναι ο Σαούλ, ο οποίος χρίεται προφήτης και κατόπιν βασιλιάς. Ο Σαούλ αποτελεί έπιλογή του Γιαχβέ και έχει ως βασικό μέλημα τη διαφύλαξη της Γιαχβικής θρησκείας και της έθνικης ταυτότητας.

Ἡ ιστορικο-κριτική ἀνάλυση τῶν διηγήσεων

Ἐχοντας τὰ δεδομένα αὐτὰ ὑπ' ὄψιν ἡ διεθνῆς ἐπιστημονικὴ κοινότητα ἀποπειράθηκε νὰ δώσει μία ἀπάντηση στὸ χρόνο συγγραφῆς τῶν σχετικῶν διηγήσεων, καθὼς καὶ τοῦ θεολογικοῦ - κοινωνικοῦ πνεύματος ποὺ αὐτὲς ἀπηχοῦν³⁴. Οἱ ἐρευνητὲς διαφωνοῦν γιὰ τὸ ἂν οἱ διηγήσεις, στὸ σύνολό τους ἢ τμήματα αὐτῶν, οἱ ὁποῖες ἀναφέρονται στὴν κατάκτηση τῆς Γῆς τῆς Ἐπαγγελίας (Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ), στὴν ἐποχὴ τῶν Κριτῶν (Κριτές) καὶ τῆς Ἠνωμένης Μοναρχίας (Α' -Δ' Βασιλειῶν) προέρχονται ἀπὸ τὴν πηγὴ τοῦ Δευτερονομίου καὶ ἀποτελοῦν οὐσιαστικὰ τμήμα τῆς δευτερονομιστικῆς ἱστορίας³⁵.

Ὡστόσο ὁ χρόνος συγγραφῆς τοῦ Δευτερονομίου ἀποτελεῖ σημεῖο ἀμφιλεγόμενο γιὰ τοὺς ἐρευνητὲς³⁶. Οἱ ἐκπρόσωποι τῆς «παραδοσιακῆς ἄποψης» ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ συγγραφή του ἔλαβε χώρα κατὰ τὴν περίοδο τῆς βασιλείας τοῦ

33. Α' Βασ. 10,1.

34. GAZELLES H., *Histoire politique d' Israel des origines à Alexandre le Grand*, Paris 1982, σελ. 117. DONNER H., *Geschichte des Volkes Israel und seiner Nachbarn in Grundzügen*, ATD Ergänzungsreihe, 4.1: Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1984, σσ. 169-232. SOGGIN J. A., *Einführung in die Geschichte Israels und Judas. Von den Ursprüngen bis zum Aufstand Bar Kochbas*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1991, σσ. 30-75. AHLSTRÖM G.W., *The History of Ancient Israel from the Paleolithic Period to Alexander's Conquest*, EDELMAN D.V.: JSOTSup 146, Sheffield: JSOT Press 1993, σσ. 421-542. COOGAN M.D. (ἐκδ.), *The Oxford History of the Biblical World*, Oxford University Press 1998, σσ. 132-241. MAXWELL J., MILLER & HAYES J. H., *A History of Ancient Israel and Judah*, SCM Press London 2006², σσ. 152-220.

35. ORGAN B.E., *Is the Bible Fact or Fiction: An Introduction to Biblical Historiography*, Paulist Press International USA 2004, σελ. 115.

36. ΜΟΥΡΤΖΙΟΥ Ι.Χ., *Θρησκευτικὲς Μεταρρυθμίσεις στὸ Βιβλικὸ Ἰσραήλ*, Θεσσαλονίκη: Ἐκδόσεις Πουρναρά 1999, σσ. 87-107.

Ίωσία και η τελική σύνταξή του από συγγραφείς της περσικής περιόδου³⁷. Οί αποκαλούμενοι «ἀναθεωρητές» ἐρευνητές τοποθετοῦν τὴν τελικὴ σύνταξη κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ³⁸ ἢ ἀκόμα καὶ τὴ Ρωμαϊκὴ περίοδο. Τὸ βιβλίον τοῦ Δευτερονομίου ἀνακαλύφθηκε στὸ Ναὸ τοῦ Σολομῶντα³⁹ καὶ ἀποτελέσσει τὴ βάση γιὰ τὴ θρησκευτικὴ μεταρρύθμιση⁴⁰ τοῦ Ἰωσία, ὁ ὁποῖος ἀποπειράθηκε νὰ ἀποκαταστήσει τὴ λατρεία τοῦ Γιαχβὲ στὸ Ναὸ τῆς Ἱερουσαλὴμ στρεφόμενος ἐναντίον τῶν θρησκευτικῶν κέντρων τοῦ Βορείου Βασιλείου, τοῦ Ἰσραήλ, καταστρέφοντας ὅλα τὰ βαμῶθ –τόσο στὸ βορρᾶ ὅσο καὶ στὴν περιοχὴ τῆς Ἰουδαίας– καὶ σφαγιάζοντας τοὺς ἱερεῖς ποὺ προσέφεραν θυσία στοὺς ξένους θεοὺς⁴¹.

Σύμφωνα μὲ τὴ θεολογία τοῦ Δευτερονομιστῆ ἡ γῆ ἀποτελεῖ τὸ δῶρον τοῦ Γιαχβὲ στὸν περιοῦσιο λαό του καὶ ὡς ἐκ τούτου ὁ λαὸς ὀφείλει νὰ ἀκολουθεῖ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ⁴². Γιὰ τὸν συντάκτη τῆς δευτερονομιστικῆς παραδόσεως ὑπάρχει ἓνας Θεός, ἓνα ἔθνος⁴³ καὶ ἓνας ἱερός χώρος γιὰ ὁλόκληρο τὸν Ἰσραήλ, γεγονός ποὺ ἀποτρέπει τὴν εἰσοδοχὴ συγκρητιστικῶν στοιχείων ἀπὸ ἄλλες θρησκείες. Στὰ πλαίσια αὐτὰ οἱ Ἰσραηλιῖτες ὀφείλουν νὰ δείχνουν ἐθνικὴ ἀλληλεγγύη.

Λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν τὰ κοινωνιολογικὰ δεδομένα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης συνάγεται ὅτι ἐλάχιστο ποσοστὸ τοῦ λαοῦ εἶχε τὴν ἰκανότητα τῆς γραφῆς καὶ ἀνάγνωσης. Τὰ στοιχεῖα ποὺ παρέχονται ἀπὸ τὴ δευτερονομιστικὴ ἱστορία ἐνδεχομένως ἀπηχοῦν τὸ πνεῦμα καὶ τὶς ἴδεες μίας μικρῆς ἐλίτ καὶ ὄχι τῶν ἀγράμματων ἡμινομάδων ἀγροκτηνοτρόφων.

37. A.D.H. MAYES, *The Story of Israel between Settlement and Exile: A REDACTIONAL study of the Deuteronomistic History*, London: SCM 1983, σσ. 58-80. GREENSPAHN F.E., «The Theology of the Framework of Judges», VT 36 (1986), 385-396. O' BRIEN M., «Judges and the Deuteronomistic History», (ἔκδ.) MCKENZIE S.L., and GRAHAM M. P., *The History of Israels Traditions: The Heritage of Martin Noth*, Continuum International Publishing Group Ltd 1994, σσ. 235-245. GUILLAUME P., *Waiting for Josiah: The Judges*, Continuum International Publishing Group Ltd. 2004, σσ. 1-3. ΟΛΥΜΠΙΟΥ Ν. Π., *Τὸ πρόβλημα τῆς συνθέσεως τῆς Πεντατεύχου*, Ἀθήνα 2004, σελ.

38. P. R. DAVIES,

39. Β' Βασ. 22,8-11.

40. Β' Βασ. 23,1-25. Β' Παραλ. 34,29-34.

41. Δευτ. 12,2-5. ΟΛΥΜΠΙΟΥ Ν. Π., *Τὸ Βαμὰ ὡς χώρος λατρείας στὸ ἀρχαῖο Ἰσραήλ*, Ἀθήνα 1991.

42. MILLS M. E., *Historical Israel: Biblical Israel, Studying Joshua to 2 Kings*, London: Cassell 1999, σελ. 7.

43. McCONVILLE G., *Grace in the End*, Carlisle: Paternoster 1993, σελ. 133.

Ἡ παραδοσιακὴ σχολὴ⁴⁴ ὑποστηρίζει τὴν ἀποδοχὴ τῆς βιβλικῆς διηγήσεως ὡς ἔχει, ἐκφράζοντας τὴν πεποίθησιν ὅτι οἱ Ἰσραηλίτες πάντοτε ἀντιλαμβάνονταν τὴν ἐθνικὴ διαφοροποίησίν τους ἔναντι τῶν γηγενῶν Χαναανίων καὶ ὡς ἐκ τούτου ἡ πίστις στὸ Γιαχβὲ διαφύλαξε τὸν Ἰσραὴλ καὶ τὸν ὠδήγησε στὴν ἐγκαθίδρυση τοῦ θεσμοῦ τῆς βασιλείας ὡς μέσου γιὰ τὴ σύσταση τοῦ πρώτου κράτους. Παρακάμπτει μάλιστα τὸν σκόπελο τῆς μεταγενέστερης συγγραφῆς τῶν γεγονότων ὑποστηρίζοντας ὅτι ὑπῆρχε ἕνας ἀρχικὸς προδευτερονομιακὸς πυρήνας ἐθνικῶν διηγήσεων, ὁ ὁποῖος μεταφέρθηκε ἀπὸ γενιὰ σὲ γενιὰ καὶ ἀνασυντάχθηκε λαμβάνοντας τὴν τελικὴ του μορφή πρὶν ἢ κατὰ τὴν περίοδο τῆς μεταρρυθμίσεως τοῦ Ἰωσία⁴⁵.

Ὁ Noth εἰσηγήθηκε τὴ δευτερονομιστικὴ προέλευσις τῶν διηγήσεων –μάλιστα μετὰ τὴ Βαβυλώνια αἰχμαλωσία– καὶ ἡ ἄποψή του ἔγινε ἀποδεκτὴ ἀπὸ ἀρκετοὺς ἐρευνητές⁴⁶. Ὁ von Rad ἀρχικὰ καὶ ὁ Fohrer στὴ συνέχεια προέβησαν σὲ διάκριση μετὰξὺ προδευτερονομιστικῆς καὶ δευτερονομιστικῆς παραδόσεως⁴⁷. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο εἰσήχθη στὸ προσκήνιο ἡ ὑπόθεσις τῆς σταδιακῆς συνθέσεως⁴⁸ τῆς δευτερονομιστικῆς ἱστορίας⁴⁹.

44. ALBRIGHT W.F., *Yahweh and the Gods of Canaan*, London: University of London Press 1968. CROSS F.M., *Canaanite Myth and Hebrew Epic*, Cambridge: Harvard University Press 1973. BRIGHT J., *A History of Israel*, Louisville-London: Westminster John Knox Press 2000², σσ. 184-195. PROVAN I., PHILIPS LONG V., LONG T., *A Biblical History of Israel*, Louisville - Kentucky: Westminster John Knox Press 2003, σσ. 156-168.

45. COOGAN M.D. (ἔκδ.), *The Oxford History of the Biblical World*, Oxford: Oxford University Press 1998, σσ. 132-144.

46. NOTH M., *The Deuteronomistic History*, Sheffield: Sheffield Academic Press 1981, σσ. 37-45, 69-70. GOODING D. W., «The Composition of the Book of Judges», *Eretz-Israel: Archaeological, Historical, and Geographical Studies* (Orlinsky Volume 16), 1986, 70-79. CHAPMAN S.B., *The Law and the prophets: A study in Old Testament canon formation*, Forschung zum Alten Testament 27, 2000, σσ. 174-175. MATTHEWS V.H., *Judges and Ruth*, New Cambridge Bible Commentary 2004, σελ. 168. PRESSLER C., *Joshua, Judges and Ruth*, Westminster Bible Companion 2002, σσ. 3-5. EXUM J. C., *Reconsidering Israel and Judah: Recent Studies in Deuteronomistic History*, Sources for Biblical and Theological studies 8, (ἔκδ.) KNOPPERS G. N. and MCCONVILLE J. G., Eisenbrauns 2000, σελ. 580. PERDUE L.G., (ἔκδ.), *The Blackwell Companion to the Hebrew Bible*, Wiley - Blackwell 2001, σελ. 350

47. VON RAD G., *Theologie des Alten Testaments*: Bd. I, Die Theologie der geschichtlichen Überlieferungen Israels, München, 1957; STALKER D.M., (Μτφρ.) *Old Testament Theology*, Edinburgh 1962 σσ. 346-347. FOHRER G., *Einleitung in das Alte Testament*, Heidelberg 1965, GREEN D. (Μτφρ.), *Introduction to the Old Testament*, Nashville 1968, σσ. 192-195.

48. O'CONNELL R.H., *The Rhetoric of the Book of Judges*, Brill: VTSup 63 1995, σελ. 308.

49. Οἱ SMEND καὶ VEIJOLA πρότειναν δύο στάδια γιὰ τὴ σύστασις τῆς προδευτερονομι-

‘Ο Ο’ Connell έπισημαίνει τις αναφορές του βιβλίου τών Κριτών στην περίοδο πριν την ‘Ηνωμένη Μοναρχία και υποστηρίζει την προέλευση τής διηγήσεως από τη συγκεκριμένη περίοδο. Οί Berlin, Brettler, Fishbane⁵⁰ υποστήριξαν ότι ή συγγραφή του βιβλίου τών Κριτών ολοκληρώθηκε κατά τὰ τέλη του 8ου ή τις άρχές του 7ου π.Χ. αϊ., πριν τή συγγραφή τής Δευτερονομιστικής ιστορίας. Άργότερα κάποια τμήματά του (2,11-19, 8,27, 19-21) ένσωματώθηκαν στο κείμενο του Δευτερονομιστή. Άντίθετη άποψη έκφράζουν όρισμένοι έρευνητές, οί όποιοι θεωροϋν ότι τó βιβλίό άπηχεί μία αύτοτελή θεολογική παράδοση⁵¹.

Σέ αυτό τó εύρύτερο πλαίσιο άναλλαγής άπόψεων έντάσσονται και όρισμένες, οί όποιες υποστηρίζουν τήν άνυπαρξία ιστορίας του άρχαίου ‘Ισραήλ και έκλαμβάνουν τὰ βιβλία τών Κριτών και τών Βασιλειών, ως ιδεολογήματα και παράγωγα τής άκμάζουσας, στή γή του ‘Ιούδα, κατά τούς προαιχμαλωσιακούς χρόνους λογοτεχνίας, του Δευτερονομιστή ή και μεταγενέστερα από τήν έποχή τής Περσικής έπικυριαρχίας στον ‘Ισραήλ. Είναί οί δημοφιλείς κατά τις τελευταίες δεκαετίες μινιμαλιστές ή άναθεωρητές μινιμαλιστές⁵².

στικής παραδόσεως και ό PECKMAN πέντε στή συνολική διαμόρφωση τής δευτερονομιστικής ιστορίας. SMEND R., «Das Gesetz und die Völker: Ein Beitrag zur deuteronomischen Redaktionsgeschichte», *Probleme biblische Theologie: Gerhard von Rad zum 70 Geburtstag*, (έκδ.) H.W. Wolff, München 1971, σσ. 494-509. VEIJOLA T., *Das Konigtum in der Beurteilung der deuteronomischen Historiographie: Eine redaktionsgeschichtliche Untersuchung*, AASF B/198, Helsinki 1977. PECKHAM B., *The Composition of the Deuteronomic History*, Atlanta: F.M. Cross 1985, σσ. 1, 73.

50. BERLIN A., BRETTLER M. Z., FISHBANE M. A., *The Jewish Study Bible*, Oxford: Oxford University Press 2004, σσ. 509-510.

51. MILLER R.D., *Deuteronomistic Theology in the Book of Judges*, τόμ. 15, 2, 2002, 411-416. G.T.K. WONG, *Compositional Strategy of the Book of Judges, An Inductive, Rhetorical Study*, VTS 111 2006.

52. Είναί χαρακτηριστικό ότι ό Davies άρνεϊται τήν ύπαρξη του «βιβλικού» ή «ιστορικού» ‘Ισραήλ. P.R. DAVIES, «Sociology and the Second Temple», P.R. DAVIES (έκδ.), *Second Temple Studies: Persian Period*, Sheffield: Sheffield Academic Press 1991, σελ. 24. ‘Ο Thompson ισχυρίζεται ότι δύσκολα μπορεί κανείς νά μιλήσει για ιστορία του ‘Ισραήλ κι ότι είναι προτιμότερο νά άναφερθεί σε μία έκλογικευμένη παράφραση του βιβλικού ‘Ισραήλ, καθώς «ή Βίβλος άσχολεϊται με τις πηγές ένός λαού που δέν ύπηρεξε ποτέ. ‘Η μεταφορική αύτή έθνική γή και γλώσσα, ή ύποθετική αύτή ιστορία είναι μία πραγματική παράδοση που άνήκει στο νέο ‘Ισραήλ και όχι στον παλαιό». THOMPSON T.L., *The Bible in History: How Writers Create a Past*, London Jonathan Cape 1999, σελ. 35. Άμερικανική έκδοση, *The Mythical Past*, New York, Basic Books 1999. ‘Ο Lemche υποστηρίζει ότι ό ‘Ισραήλ άποτελεί φιλολογική έπίνοηση και άποτέλεσμα του συνδυασμού μυθικών παραδόσε-

Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι δύσκολα μπορεῖ κανεὶς νὰ προβεῖ σὲ ἕναν ἀσφαλῆ προσδιορισμὸ τοῦ χρόνου συγγραφῆς τῶν διηγήσεων ποὺ ἐμπεριέχονται στὸ βιβλίον τῶν Κριτῶν. Ὅρισμένα ἐπιμέρους στοιχεῖα ἐμφανίζουν δείγματα μίας προδευτερονομιστικῆς παραδόσεως καὶ ὡς ἐκ τούτου ἔλκουν τὴν καταγωγή τους πρὶν ἀπὸ τὸν 7ο αἰῶνα. Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα ἀποτελοῦν οἱ διηγήσεις τῶν Κριτῶν, οἱ ὁποῖες ἐνδεχομένως νὰ προέρχονται ἀπὸ τοπικὲς ἀπελευθερωτικὲς παραδόσεις τῶν φυλῶν καὶ δὲν ἐμπεριέχουν θεολογικὴ αἰτιολογία. Οἱ διηγήσεις αὐτὲς θὰ μπορούσαν νὰ χαρακτηριστοῦν αὐτόνομες ποὺ ἀξιοποιήθηκαν ἀπὸ τὸ συντάκτη τοῦ βιβλικοῦ κειμένου γιὰ νὰ λάβει αὐτὸ τὴν τελικὴ του μορφή.

Παράλληλα ὅμως ἀπαντοῦν καὶ διηγήσεις ποὺ ἀναφέρονται ἀρχικὰ στὴν ἁμαρτία τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραὴλ καὶ καταλήγουν μὲ τὴν ἰδέα τῆς εἰρήνης. Πρόκειται γιὰ κείμενα ποὺ ἀναδεικνύουν τὸ πνεῦμα τῆς δευτερονομιστικῆς παραδόσεως ποὺ συντάχθηκε κυρίως κατὰ τὸ δεύτερο ἡμῖσι τοῦ 7ου αἰ. π.Χ. Χαρακτηριστικὸ δεῖγμα τῆς ιδεολογίας τοῦ Δευτερονομιστῆ ἀποτελεῖ τὸ Κριτ. 2,6-3,4, ἡ ἀναφορὰ τοῦ Ἐφῶδ (Κριτ. 8,27) καὶ τὸ ἐπεισόδιον μὲ τὸν Λευίτη καὶ τὴν παλλακίδα του στὴ Γαβαά (Κριτ 19-21).

ων ἀπὸ τὴν περίοδο τῆς Ἐξόδου καὶ ἐκείνη τῆς μεταιχμαλωσίας. LEMCHE N. P., *The Israelites in History and Tradition*, Lousville: Westminster John Knox 1998, σελ. 29. Στὸ ἴδιο περίπτω μῆκος κύματος ὁ Whitelam τιτλοφόρησε τὴ μελέτη του ὡς «Ἡ ἐπινόηση τοῦ ἀρχαίου Ἰσραὴλ, ἡ ἀποσιώπηση τῆς ἱστορίας τῆς Παλαιστίνης» ἐκφράζοντας κατ' οὐσίαν τὴ συνολικὴ πεποίθησή του σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ στὴν ἱστορικότητα τοῦ βιβλικοῦ Ἰσραὴλ. WHITELAM K.W., *The Invention of Ancient Israel*, Ἡ ἐπινόηση τοῦ βιβλικοῦ Ἰσραὴλ, Ἐνάλιος 2006, σσ. 493. Ὑπὸ ἀνάλογο πρῖσμα ἐκφέρονται οἱ ἀπόψεις τῶν Finkelstein - Silberman, χρησιμοποιώντας φράσεις ὅπως «τὸ παραμῦθον τῶν δώδεκα φυλῶν καὶ τῶν δύο βασιλείων», FINKELSTEIN I. & SILBERMAN A., *The Bible Unearthed: Archaeology's New Vision of Ancient Israel and the Origin of its Sacred Texts*, New York: Free Press 2001. ΦΙΝΚΕΛΣΤΑΪΝ I. καὶ ΣΙΑΜΠΕΡΜΑΝ ΝΙΑ ΑΣΕΡ, *Ἡ Βίβλος, ἡ ἀλήθεια μέσα ἀπὸ τὶς ἀνασκαφές*, Κάλκτος 2003, σσ. 200-202, διατυπώνοντας ἐρωτήματα γιὰ τὸ ἂν ὑπῆρξε ὁ Δαυὶδ καὶ ὁ Σολομῶνας καὶ καταθέτοντας ὡς θέση ἀρχῆς ὅτι «οἱ λεπτομέρειες τῶν ἱστοριῶν τῆς Βίβλου, ἀντλημέναι ἀπὸ τὸ θησαυρὸ τῶν ἀρχαίων ἀναμνήσεων, τῶν ἀποσπασματικῶν διηγήσεων καὶ τῶν ἐπεξεργασμένων θρύλων εἶχαν τὴ δύναμη ὄχι τοῦ ἀντικειμενικῶν χρονικῶν γεγονότων μίας μικρῆς χώρας στὴν ἀνατολικὴ ἀκτὴ τῆς Μεσογείου, ἀλλὰ τῆς ἄχρονης ἐκφρασεως ἐκείνου, ποὺ μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ θεϊκὸ πεπρωμένον ἐνὸς λαοῦ». ΦΙΝΚΕΛΣΤΑΪΝ I. καὶ ΣΙΑΜΠΕΡΜΑΝ ΝΙΑ ΑΣΕΡ, *Ἡ Βίβλος*, σσ. 174-176. Πρβλ. FINKELSTEIN ISRAEL and SILBERMAN NEIL ASHER, *David and Solomon, In search of the Bible's sacred Kings and the roots of the Western Tradition*, New York: Free Press 2006, σσ. 343. I. ΦΙΝΚΕΛΣΤΑΪΝ καὶ ΝΙΑ ΑΣΕΡ ΣΙΑΜΠΕΡΜΑΝ, *Ἡ Βίβλος*, σελ. 406.

Ἡ ἀρχική σύνταξη τοῦ κειμένου τοῦ βιβλίου τῶν Κριτῶν ἐνδεχομένως νὰ ἔχει ὡς ἀφετηρία τὸ πρῶτο ἡμῖσι τοῦ 7ου π.Χ. αἰ., μετὰ τὴν πτώση τῆς πρωτεύουσας τοῦ Βορείου Βασιλείου τῆς Σαμάρειας τὸ 722 π.Χ. Στὸ συμπέρασμα αὐτὸ ὀδηγοῦν οἱ δυσμενεῖς ἀναφορὲς εἰς βόρειες φυλὲς ποὺ περιῆλθαν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἀμαρτίας καὶ ὁ σχολιασμὸς τοῦ ὄρου Ἐφραϊμ καὶ τοῦ ἱεροῦ τῆς Δὰν ὡς ἀμαρτωλῶν σημείων. Ἡ τελικὴ σύνταξη ὅμως τοῦ κειμένου, μὲ τὴ συμπερίληψη καὶ τῶν παρεμβάσεων τοῦ συντάκτη τοῦ Δευτερονομίου θὰ πρέπει νὰ ἀναχθεῖ πρὶν τὴ μεταρρύθμιση τοῦ Ἰωσία.

Ἡ ἐγκαθίδρυση τῆς κεντρικῆς πολιτικῆς ἐξουσίας

Κατὰ τὴ δεκαετία τοῦ '60 οἱ Alt⁵³ καὶ Noth⁵⁴ διατύπωσαν τὴ δημοφιλεῖς ὑπόθεση τῆς ἀμφικτυονίας⁵⁵, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ὁ ἐνωμένος Ἰσραήλ, διαφοροποιούμενος ἀπὸ τοὺς Χαναναίους λόγω τῆς μονοθεϊστικῆς ἀντιλήψεως καὶ τῆς πίστεως στὸ Γιαχβέ, συναθροίζεσθαι ἐν πλαίσιον τῶν λατρευτικῶν ἐκδηλώσεων σὲ ἓνα κεντρικὸ ἱερό. Τὴν ἴδια στιγμή ὅμως οἱ Orlinsky Fohrer καὶ Halpern ἐπισήμαναν ὅτι στὸ βιβλίον τῶν Κριτῶν καθίσταται προφανές ὅτι ἡ ἰδέα τοῦ ἐνωμένου Ἰσραήλ ἔχει ἀντικατασταθεῖ ἀπὸ τὶς διάσπαρτες, χωρισμένες φυλές⁵⁶.

Ὁ de Geus ἀσκώντας κριτικὴν εἰς τὴν ἀξιοποίηση τοῦ ὄρου ἀμφικτυονία, ὡς προσδιοριστικοῦ τοῦ συστήματος διοικήσεως τῶν φυλῶν, ὑποστήριξε τὴν πολιτικὴν σημασίαν τοῦ ὄρου καὶ τὴν ἀπουσίαν κάποιου κεντρικοῦ ἱεροῦ, στὸ ὁποῖο λάμβανε χώρα ἡ λατρεία τοῦ Γιαχβέ⁵⁷. Ἐάν υἱοθετηθεῖ ἡ ἰδέα τῆς ἀμφικτυονίας,

53. ALT A., *Essays on Old Testament History and Religion*, Garden City NY: Doubleday 1968, σελ. 125.

54. NOTH M., *Das System der zwölf Stämme Israels*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1966.

55. COOK J.M., *The Greeks in Ionia and the East*, London: Thames and Hudson 1962. VAUX R.D., *The Early History of Israel*, Philadelphia: Westminster 1978, σσ. 697-700.

56. ORLINSKY H.M., «The Tribal System of Israel and Related Groups in the Period of Judges» *Oriens Antiquus* I [1962], 11-20. FOHRER G., «Altes Testament: "Amfiktyonie" und Bund?» *ThLZ* 91 (1966) 801-816, 893-904. HALPERN B., *The Emergence of Israel in Canaan*, SBL Monography Series 29, Chico: Scholar Press 1983, σσ. 109-133, 145-163.

57. DE GEUS C.H.J., *The Tribes of Israel: An Investigation into some of the Presuppositions of Martins Noth Amfiktyony Hypothesis*, *Studia Semitica Neerlandica* 18, Assen: Van Corcum 1976.

τότε δὲν εἶναι ἐφικτὴ ἡ διάκριση ἑνὸς κεντρικοῦ ἱεροῦ λατρευτικοῦ χώρου. Ταυτόχρονα πῶς μπορεῖ νὰ διαφύγει τῆς προσοχῆς τοῦ ἐρευνητῆ ἡ ὑπαρξὴ καὶ ἄλλων τοπικῶν λατρευτικῶν κέντρων⁵⁸; Στὸ ἴδιο μῆκος κύματος, διερευνώντας τὴν ἔννοια τῆς ἐνώσεως τῶν φυλῶν ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων καὶ ἀξιῶν, ὁ Gottwald ὑποστήριξε ὅτι ἡ συνομοσπονδία τῶν ἰσραηλιτικῶν φυλῶν διακρινόταν γιὰ τὴν κοινὴ συναίσθηση τῆς Γιαχβικῆς λατρείας, μοιραζόταν κοινὸ σύστημα νόμων καὶ ἰδεολογίας καὶ δεσμευόταν γιὰ οἰκονομικὴ ἰσότητα καὶ κοινὴ στρατηγικὴ ἔναντι ἐχθρῶν, ὅπως οἱ Χανααναῖοι καὶ οἱ Φιλισταῖοι⁵⁹.

Ἡ ἀπόπειρα τοῦ v. Rad νὰ ὑπερασπιστεῖ τὴν ἰδέα τῆς ἀμφικτυονίας, ἀξιοποιώντας τὴν ἱστοριοκριτικὴ μέθοδο ἐρμηνείας καὶ σημειώνοντας ὅτι παλαιότερες παραδόσεις ἀξιοποιήθηκαν ἀπὸ τὴ δευτερονομιστικὴ ἱστορία⁶⁰, δέχθηκε τὴν κριτικὴ τῶν Childs καὶ Richter, οἱ ὅποιοι ἀποσαφήνισαν ὅτι τὰ σχετικὰ χωρία προέρχονται ἀπὸ τὸν πυρῆνα τοῦ Δευτερονομίου καὶ δὲν ἀπηχοῦν τὶς ἰδέες προγενέστερων ἐποχῶν⁶¹. Ἡ ἔρευνα λοιπὸν ἔχει καταδείξει ἀπὸ τὶς ἀρχές

58. Σύμφωνα μὲ τὸ βιβλικὸ κείμενο ἡ Σηλὴ ἀποτελοῦσε τὸ πολιτικὸ καὶ θρησκευτικὸ κέντρο τοῦ Ἰσραὴλ κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν Κριτῶν. Ἐκεῖ κατὰ τὸ Κριτ. 21,19-20 πραγματοποιεῖται κάθε χρόνο ἡ ἐορτὴ τοῦ Κυρίου. Στὸν οἶκο τοῦ Θεοῦ στὴ Σηλὴ τοποθετήθηκε ἡ κιβωτὸς τῆς διαθήκης, ἐκεῖ ἔλαβε χώρα ἡ ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ στὸ Σαμουὴλ (Α΄ Βασ.- 3,3). Πέραν ὅμως τῆς Σηλῆς σημαντικὸ ρόλο στὴν πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ ζωὴ τοῦ Ἰσραὴλ διαδραμάτισε καὶ ἡ Γαβαὼν, στὸ βῆμα τῆς ὁποίας τοποθετήθηκε ἐπίσης ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου καὶ ἡ κιβωτὸς τῆς διαθήκης (Α΄ Παρ. 16,39. 21,29). Βλ. ΟΛΥΜΠΙΟΥ Ν.Π., *Τὸ Βαμὰ ὡς Χῶρος λατρείας στὸ Ἀρχαῖο Ἰσραὴλ*, Ἀθῆνα 1991, σσ. 170-171. Σύμφωνα μὲ τὸ Κριτ. 20,1 ὄλοι οἱ Ἰσραηλιτεῖς, ἀπὸ Δᾶν ἕως Βεερσέβα, συγκεντρώθηκαν ἐνώπιό τοῦ Κυρίου –τῆς κιβωτοῦ τῆς διαθήκης– στὴ Μασσηφᾶ γιὰ ἕναν κοινὸ σκοπὸ. Ἐπίσης στὴ Μασσηφᾶ συγκεντρώνει ὅλο τὸ λαὸ ὁ Σαμουὴλ (Α΄ Βασ. 7,5-6). Σύμφωνα μὲ τὸ Κριτ. 20,22-23 ὅλος ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἀνέβηκε στὴ Βαιθὴλ καὶ καθόταν σιωπηλὸς ἐνώπιον τῆς κιβωτοῦ τῆς διαθήκης (Κριτ. 20, 27-28). Καθίσταται λοιπὸν προφανές ὅτι δὲν εὐκόλο νὰ προσδιοριστεῖ ἕνας συγκεκριμένος λατρευτικὸς χώρος, στὸν ὁποῖο συναθροίζοταν κατὰ τὰ πρότυπα τοῦ θεσμοῦ τῆς ἀμφικτυονίας ὁλόκληρος ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ.

59. GOTTWALD N.K., *The Tribes of Yahweh, A Sociology of the Religion of Liberated Israel 1250-1050 B.C.E.*, SCM Press Ltd USA 1979, σσ. 338-339.

60. VON RAD G., «The Form Critical Problem of Hexateuch», *The Problem of Hexateuch and Other Essays*, μτφρ. E.W.T. Dickens, Edinburgh - London: Oliver and Boyd 1966.

61. CHILDS B.S., «Deuteronomic Formulae in the Exodus Tradition», *Hebräische Wortforschung: Festschrift zum 80 Geburtstag von Walter Baumgartner*, VTSup 16, Leiden: Brill 1967, 30-39. RICHTER W., «Beobachtungen zur theologischen Systembildung in der alttestamentlichen Literatur anhang des “kleinen geschichtlichen Credo”», *Wahrheit und Verkündigung Festschrift M. Schmaus*, (τόμ. 2), ἔκδ. W. Dettloff, Munchen: Schöningh 1967, 1, 175-212.

του 1970 ότι η ιδέα της ένωσης και της οργάνωσης των φυλών του Ισραήλ στα πλαίσια της αμφικτυονίας δεν είναι σε θέση να διεκδικεί τη σύμφωνη γνώμη ολόκληρης της επιστημονικής κοινότητας⁶².

Μία άλλη επιστημονική άποψη έλαβε ως βάση της έρευνάς της την ανάπτυξη των φυλών και των πρώιμων κρατών στις αφρικανικές κοινωνίες και εισηγήθηκε τη θεωρία της «πολυτμηματικής» κοινωνίας. Ο Crusemann μελέτησε φυλετικές κοινωνίες, οι οποίες χαρακτηρίζονται από την απουσία μίας κεντρικής πολιτικής εξουσίας και ταυτόχρονα διαθέτουν έσωτερικούς μηχανισμούς, οι οποίοι ουσιαστικά αποκλείουν την όποια απόπειρα συγκεντρώσεως πολιτικής ή οικονομικής ισχύος σε ένα πρόσωπο⁶³.

Η έρευνα του Claessen⁶⁴ επικεντρώθηκε στις κοινωνίες της Αφρικής και της Ωκεανίας και αποτέλεσε τη βάση για τον προσδιορισμό του πρώιμου κράτους. Σύμφωνα με την έρευνα αυτή η πρώιμη μορφή ενός κράτους φέρει κάποια τυπικά χαρακτηριστικά, όπως συγκεκριμένο πληθυσμό (500 και άνω ατόμων), όριοθετημένα έδαφικά όρια, πολιτική διοίκηση και διακυβέρνηση από ένα διοικητικό κέντρο και ένα βασιλικό συμβούλιο, ανεξαρτησία, κοινωνική διαστρωμάτωση του πληθυσμού, ικανοποιητική παραγωγή αγαθών για την επάρκειά του και σαφή όριοθέτηση της αποκλειστικής νομιμότητας του κυβερνήτη του, που απορρέει από μία προϋπάρχουσα ιδεολογία αμοιβαιότητας.

62. THIEL W., *Die Soziale Entwicklung Israels in vortaatlicher Zeit*, Berlin: Evangelisches Verlangsanstalt 1980, σσ. 128-132. LEMCHE N. P., *The Old Testament between Theology and History*, Westminster John Knox Press 2008, σσ. 140: «Πρώτο και κυριότερο είναι αδύνατο να σημειωθεί κάποιο κεντρικό Ισραηλιτικό ίερό. Παρατηρούνται διάσπαρτα ίερά σε ολόκληρη τη χώρα του Ισραήλ, τα τοπικά θρησκευτικά κέντρα των φυλών... Δεύτερον η αμφικτυονία δεν ήταν ποτέ ένας κεντρικός θεσμός που καλοῦσε σε βοήθεια τις Ισραηλιτικές φυλές, όταν ο Ισραήλ απειλοῦνταν από ξένους λαούς».

63. CRÜSEMANN F., Widerstand gegen das Königtum, *WMANT* 49, 1978, 194-122.

64. CLAESSEN H.J.M. and SKALNIK P. (έκδ.), *The Early State*, Paris-New York: Der Haag 1978. CLAESSEN H.J.M. and SKALNIK P. (έκδ.), *The Study of the State*, Paris-New York: Der Haag 1981. SEATON S.L. and CLAESSEN H.J.M. (έκδ.), *Political Anthropology. The State of the Art*, Paris-New York: Der Haag 1979. CLAESSEN H.J.M. and VAN DER VELDE P. (έκδ.), *Early State Dynamics*, Leiden: Brill 1987.

Ἡ θεωρία αὐτὴ ἔγινε ἀποδεκτὴ ἀπὸ ἀρκετοὺς ἐρευνητὲς ὅπως ὁ Engel⁶⁵, ὁ Lohfink⁶⁶ ἢ Schafer-Lichtenberger⁶⁷, καὶ ὁ Albertz⁶⁸, οἱ ὁποῖοι πιστεύουν ὅτι στὴν περίπτωσι τοῦ ἀρχαίου Ἰσραὴλ ἡ ἀπουσία μίας κεντρικῆς διοικήσεως δὲν συνιστᾷ ἀνικανότητα ἀλλὰ συνειδητὴ ἐπιλογή. Σύμφωνα μὲ τὴν ἄποψή τους ὁ Ἰσραὴλ ἔχει ἀπέναντί του ὡς ἀντίπαλο δέος τὶς ἰσχυρὲς Χαναανιτικὲς πόλεις-κράτη, οἱ ὁποῖες διοικοῦνται μὲ μοναρχικὸ πολίτευμα. Ἡ ἐπιλογή του νὰ διατηρηθεῖ ὡς μία πολυτμηματικὴ κοινωνία εἶναι μία καθαρὰ ἀντιεξουσιαστικὴ ἐπιλογή.

Ὁ Rogerson⁶⁹ ἐπιχείρησε νὰ ἀποδείξει ὅτι ἡ ἀντιστοιχίσι καὶ παραβολὴ τῶν ἀφρικανικῶν κοινωνιῶν μὲ ἐκείνη τοῦ Ἰσραὴλ δὲν εἶναι συμβατὴ, καθὼς ἐμφανίζονται ἀρκετὲς διαφορὲς μεταξὺ τους, ὅπως στὴν περίπτωσι τοῦ κληρονομικοῦ δικαίωματος. Πέραν τούτου τονίζει τὶς περιορισμένες διοικητικὲς ἀρμοδιότητες ὁρισμένων ἡγετῶν, γεγονὸς ποὺ ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Ἰσραὴλ κατὰ τὴν ἐποχὴ τῶν Κριτῶν συνιστοῦσε περισσότερο μίαν ἔνωσι αὐτόνομων φέουδων παρὰ μίαν πολυτμηματικὴν κοινωνία. Ἡ ἰδέα αὐτὴ περὶ μίας φεουδαρχικοῦ τύπου ἐνώσεως διατυπώθηκε ἀρχικὰ ἀπὸ τὸν Flanagan καὶ ὑποστηρίχθηκε θεορμα ἀπὸ τὸν Frick, ὁ ὁποῖος ὅμως ἐστίασε τὴν ἔρευνά του στὸ πρῶμο βασίλειο τοῦ Σαοῦλ καὶ σὲ ἐκεῖνα τῶν Δαυὶδ καὶ Σολομῶνα⁷⁰.

Ὡστόσο ἡ μετάβασι τοῦ Ἰσραὴλ ἀπὸ τὴν κοινωνία τῶν φυλῶν στὸ Μοναρχικὸ πολίτευμα συνιστᾷ μίαν διαδικασίαν, ἡ ὁποία προκαλεῖται ἀπὸ τὴν ἀλλαγὴ τῶν κοινωνιολογικῶν του δεδομένων. Ὁ ἀστικοποιημένος Ἰσραὴλ ἔχει νὰ ἀπωλέσει σαφῶς περισσότερα πράγματα ἀπὸ τὸν ἡμινομαδικό. Ὁ ἡμινομαδικὸς χαρακτῆρας διαβιώσεως ἐμπεριέχει ὅλα ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα ποὺ συνδέο-

65. ENGEL H., «Abscheid von den fruhisraelitischen Nomaden und der Jahweamphityonie», *BiKi* 38 (1983) 43-46.

66. LOHFFINK N., «Die segmentäre Gesellschaft in Afrika als neue Analogie für das vortaatliche Israel» *BiKi* 38, (1983) 55-58.

67. SCHAEFER-LICHTENBERGER C., *Sociological and Biblical Views of the Early State*, σσ. 94-105, FRITZ V. & DAVIES P.R., *The Origins of the Ancient Israelite States*, JSOTSup. Ser. 228, Sheffield Academic Press 1996.

68. ALBERTZ R., Ἱστορία, σσ. 155-156.

69. ROGERSON J. W., Was Early Israel a Segmentary Society, *JSOT* 36 (1986) 17-26.

70. FLANAGAN J. W., «Chiefs in Israel» *JSOT* 20 (1981) 47-73. F. S. FRICK, *The Formation of the State*, «Social Science Methods and Theories of Significance for the Study of the Israelite Monarchy: A Critical Review Essay» *Simeia* 37 (1986) 9-52.

νται με προσωρινές μορφές εγκαταστάσεως και καλλιέργεια χαμηλών πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Αντίθετα, από τη στιγμή που ο Ίσραήλ αρχίζει να πραγματοποιεί τα πρώτα δειλά βήματα αστικοποίησης συνειδητοποιεί ότι πλέον οφείλει να άμυνθεί και να υπερασπιθεί τα όποια έπιτεύγματά του, ακόμα κι αυτά τα όποια είναι χαμηλότερου πολιτιστικού επιπέδου από εκείνα των Χανααίων και των Φιλισταίων.

Η Έποχή του Σιδήρου συνιστά μία νέα πραγματικότητα και πρέπει να σημειωθεί ότι η πρώτη έπαφή του Ίσραήλ με αυτή δεν του άφησε τις καλύτερες έντυπώσεις. Οί ισχυροί, όπλισμένοι Φιλισταίοι κατατροπώνουν με χαρακτηριστική εύκολία τον λαό του Ίσραήλ, ό όποιος μέχρι ενός σημείου διαβίω άξιοποιώντας στοιχεία της Έποχής του Χαλκού. Η διήγηση του Δαυίδ και του Γολιάθ είναι έξόχως χαρακτηριστική. Άκόμα και κατά τη μεταγέστερη της υπό διαπραγμάτευση σήμερα, έποχή ό Ίσραήλ εκπροσωπούμενος από τον Δαυίδ πολεμά με σφεντόνα και λίθο τους κραταιούς Φιλισταίους και συγκεκριμένα τον πάνοπλο Γολιάθ⁷¹.

Ταυτόχρονα η Έποχή του Σιδήρου παρέχει δυνατότητες για την ανάπτυξη νέων πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Η σταδιακή από μέρους του Ίσραήλ άξιοποίηση του σιδήρου του άνοίγει νέους δρόμους στους τομείς των κατασκευών, της αρχιτεκτονικής, του έμπορίου, της άμυντικής θωρακίσεως. Όλα αυτά δύσκολα μπορούν να διευθετηθούν χωρίς κάποια κεντρική διοίκηση. Το αίσημα της αυτοσυντηρήσεως σε έθνικό και θρησκευτικό επίπεδο είναι ό καθοριστικός παράγοντας που όδηγεί τον Ίσραήλ στην ένός άνδρός αρχή. Άλλωστε τα πρότυπά του, από τη στιγμή της εισόδου του στη γη της Χαναάν, ήταν αυτό της πόλεως - κράτους υπό τη βασιλεία του ένός.

Με αυτά τα κριτήρια ό Ίσραήλ διήλθε από την περίοδο της πατριάς στην πρώτη μορφή πολιτικής διοικήσεως. Η μετάβαση αυτή κάθε άλλο παρά εύκολη ήταν, όπως άλλωστε καταδεικνύει και τó βιβλικό κείμενο, καθώς οί άναφορές στη βασιλεία του Σαούλ, μάλλον άξιοποιούνται για να άναδειχθεί η λαμπρή περίοδος της Ήνωμένης Μοναρχίας των μετέπειτα βασιλιάδων Δαυίδ και Σολομώντα παρά για να έπισημανθεί τó πρόσωπο εκείνο, με τó όποιο εισήχθη ό θεσμός της βασιλείας στο βιβλικό Ίσραήλ. Όσο παράδοξο κι άν μπορεί

71. Α΄ Βασ. 17,4-7, 31-50.

ν' ἀκούγεται, ἡ χρίση τοῦ Σαοῦλ ὡς βασιλιᾶ καὶ ἡ μετέπειτα πορεία του σὸ θρόνο ὠχριοῦν ἐμπρὸς σὴ λαμπερὴ προσωπικότητα τοῦ Δαυίδ, ποὺ κατατρόπωσε ὅλους τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἀνέδειξε ὡς πρωτεύουσα τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ σὲ ἐκείνη τοῦ Σολομῶντα ποὺ ἀνοικοδόμησε τὸν περίφημο Ναό.